

MAGYARORSZÁG BELÉPÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBA

Ránki György:

a történettudományok kandidátusa

A magyar uralkodó osztályok kezdettől fogva szoros külpolitikai együttműködést valósítottak meg a hatalomra jutott német fasizmussal. Ismeretes, hogy a fasiszta magyar miniszterelnök, Gömbös Gyula volt az első külföldi államférfi, akit Hitlert felkereste. A magyar uralkodó osztályok a fasiszta Németországban látták a varseillesi békerendszer — s ezen belül a trianoni békeszerződés — elleni harc legfőbb támaszát. Úgy vélték, hogy a fasiszta Németország segítségével visszaállíthatják a régi soknemzetiségű Magyarországot, végrehajthatják a revíziót. Végül, de nem utolsósorban a náci Németországot a Szovjetunió elleni harc elsőszámú letéteményesének is tekintették. Ha a magyar külpolitikának a fasiszta Németországgal való szövetség volt a fővonala, ez távolról sem jelenti azt, hogy a magyar uralkodó osztályoknak ne lett volna számos kérdésben ellentéte a náci Németországgal, hogy bizonyos mértékig maguk is — elsősorban a magyar iparban érdekelt nagytőke — ne tartottak volna az agresszív német imperializmus terjeszkedési törekvéseitől. Ezért külpolitikájuk, ha alapjában a német orientációra is volt alapozva — s ezt bizonyítja tevékeny részvételük Csehszlovákia feldarabolásában Németország oldalán, csatlakozásuk az Antikomintern paktumhoz — igyekeztek a tengelyhatalmakon belül továbbra is erősen Olaszországra támaszkodni és nem akartak teljesen szembefordulni a nyugati hatalmakkal sem, annál is inkább, mert tartottak attól, hogy a nyugati hatalmakkal való háborúban ismét Németország marad alul.

Ez az elképzelés határozta meg a Teleki komány külpolitikáját 1939 nyarán. Ezért nem örültek, hogy a háború nem Németország s a Szovjetunió, hanem Németország s a nyugati hatalmak között robbant ki. Ezért jelzi Teleki 1939 júliusi leveleiben, hogy Magyarország nem vesz részt a Lengyelország elleni háborúban¹ — s bár a leveleket később vissza-

¹ Documenti Diplomatici Italiani Ottava serie XII. 616, Documents on German Foreign Policy Series VI. 1019. és 1043.

vonja² — mégsem csatlakoznak a Lengyelország elleni támadáshoz, sőt — a semlegességre hivatkozva — megtagadták a német csapatok magyarországi átvonulását — amely kérdésben olasz támogatást is kaptak³ — és menedékkjogot, támogatást biztosítottak — a kommunisták kivételével — a lengyel menekültek számára, s ezért voltak lelkes támogatói a szovjet–finn háború időszakában a szovjetellenes tőkés egységfront gondolatának.

A fasiszta Németország 1940 tavaszi nagy katonai sikerei azonban feloldották a kezdeti tartózkodó álláspontot és természetesen rendkívül erős hatást váltottak ki a magyar uralkodó osztály körében Norvégia, Dánia, Hollandia, Belgium pár hét alatt történt lerohanása megerősítette a német hadsereg verhetetlenségébe vetett hitet. Azt a hitet, melyet a legfelsőbb magyar katonai vezetés, s a kormánykörök jó része is nagy előszeretettel táplált. Természetes tehát, hogy a magyar uralkodó osztályokon belül gyarapodtak azok a hangok, melyek az eddigi németbarát semleges külpolitikát, a háborúhoz való csatlakozás politikájával kívánták felcserélni. A Vezérkar, a kormánypárt jobbszárnya és a nyilas párt — ez a kispolgárság egy része, valamint a lumpenproletariátusra támaszkodó — nyílt fasiszta mozgalom, melyet a németek pénzelték — egyöntetűen a német fasiszmus teljes fenntartás nélküli kiszolgálását követelték.

Milotay István hírhedt fasiszta újságíró ennek a politikának kívánta elméleti megalapozását adni, midőn következőket írta: „Egy kis nemzet eszmerő olyan helyzetbe kerülhet, hogy nem is nagyon válogathat se a barátok, se a barátság feltételei között. Meg kell adnia magát a nálánál hatalmasabb fél barátságának s minden árat meg kell azért fizetnie.”⁴

A kormánypárton belül erősödő Imrédy Béla vezette frakció, több alkalommal követelte, az eddigi külpolitika revízióját.⁵ Teleki miniszterelnök azonban hangot adva a burzsoázia angolbarát csoportjai, valamint a nagybirtokosok legitimista csoportjai nézetének, nem tette magáévá ezt a külpolitikai elképzelést. Így 1940 júniusában az olasz hadbalépést követő napon a magyar külügyminiszter nyilatkozatot tett közzé, melyben kijelentette: „A magyar kormány továbbra is meg fogja őrizni nem hadviselő államnak megfelelő magatartását.”⁶

A magyar uralkodó osztály tehát 1940 nyarán nem állt nyíltan a fasiszta Németország oldalára, továbbra is igyekeztek a tengelyen belül az olasz vonalat fenntartani. Ez azonban távolról sem jelentette azt, hogy tettek volna további lépéseket Hitlerék kiszolgálása terén. A fasiszta Németország gazdasági, s politikai nyomása Magyarországra ugyanis 1940-ben fokozódott. A náci kormány a fenyegetés, az erőszak politikáját kiegészítve a magyar uralkodó osztályoknak nyújtott koncok, a „mézes-madzag” politikájával tovább folytatta a magyar revíziós igények részleges kielégítését. A második bécsi döntéssel, mellyel az 1940 nyarán

² A németek magyarországi politikája titkos német diplomáciai okmányok-ban (1937–1942). Bp. 1950. 89. és 91. 1. 1939 július 24-én írt levelek.

³ V. ö. Documenti Diplomatici Italiani Nona serie I, 113.

⁴ Új Magyarország, 1940 április 21.

⁵ Számos Levéltár, Kozma-iratok. 11. csomó.

⁶ Saly Dezső: Szigorúan bizalmas! Bp. 1945. 207. 1.

rendkívül kiéleződő román—magyar ellentétet kívánták felodani, Magyarországnak ítélték Erdély északi részét. Ennek fejében viszont — számos egyéb politikai és gazdasági engedmény mellett — biztosították Magyarország csatlakozását a háromhatalmi egyezményhez. A magyar uralkodó osztályok revizionista politikájának megnyergelése a szovjetellenesség mellett döntő eszköz volt a fasiszta Németország kezében Magyarország megnyerésére és erősen fokozta az évtizedeken át szélsőségesen sovíniszta, revizionista demagógiával megfertőzött közléprétegek, sőt egyes elmaradottabb dolgozó rétegek németbarátságát. Ez természetesen megkönnyítette a németbarát uralkodó körök hazaáruló politikájának érvényre juttatását. Hitler hódító céljainak elérésére, aminek szerves részét képezte Magyarország leigázása is, állást foglalt a magyar revízió mellett, végső soron azonban éppen azért, hogy azt használja ki Magyarország függetlenségének megszüntetésére.

A hivatalos magyar kormánypolitika állandó hátrálása, sorozatos engedményei ellenére is, illetve éppen ezek útján igyekezett továbbra is fenntartani külpolitikáját. Ez jellemezte az ország külpolitikáját 1940—1941 fordulóján. Erről beszél 1941 tavaszán a londoni és washingtoni követségek tájékoztatására összeállított külügyminisztériumi anyag, melyben a következőkben összegezik álláspontjukat: „A magyar kormánynek fő feladata ebben az európai háborúban az, hogy Magyarország katonai, anyagi és népi erejét a háború végéig konzerválja. Minden áron távol kell maradnia a konfliktusban való részvételtől. A háború kimenetele kétséges. De minden eshetőségben Magyarországnak fontosabb, hogy megtépatatlanul álljon ott az európai konfliktus befejeződésének periódusában. Nagyon könnyen megtörténhetik, különösen Németország esetleges vereségének esetén, vagy még Németország nem is egészen teljes veresége esetén, hogy a háború végén Európa ebben a keleti részében kaotikus állapotok állanak be, amelyek legnagyobb veszéllyel azon államokra fognak jární, amelyek védtelenek, amelyek anyagi eszközeiket és hadseregüket a konfliktus befejeződése előtt feláldozták.”⁷

Ez világos állásfoglalás volt. A forradalomtól, a belső demokratikus átalakulástól való félelem is azt sugallta a Teleki kormánynak, hogyha alapjában támogatják is a fasiszta Németországot, teljesen ne kössék le magukat mellettük, hogy esetleges katonai vereségükben — melyet a magyar uralkodó osztály angolbarát része valószínűk tartott — ne kelljen osztoznıok. E politika alátámasztására a nyugati hatalmakkal való kapcsolat fenntartásán túl, a környező — még független — országok szövetségét próbálták biztosítani. Ebben az időben azonban már tekintettel arra, hogy az ország nyugati, északi, s keleti határain német, illetve megszállt (Szlovákia, Románia) országok csapatai álltak, s tekintettel arra, hogy a Szovjetuniónak Magyarország felé tett gesztusa (kedvező gazdasági szerződés stb.) ellenére a Szovjetunióval való kapcsolatok erősítése „horribile dictu” volt az uralkodó osztályok előtt, csakis Jugosz-

⁷ Országos Levéltár. Külügyminisztérium Res. pol. 1941—11—485. Idézi Zsigmond László: Adalékok a magyar ellenforradalmi rendszer külpolitikájához. 1929—1945. Bp. 1953. 94. l.

lávia jöhetett számításba, mellyel kapcsolatot lehet létesíteni bizonyos németellenes éllel.

Telesi tehát 1940 őszén tárgyalásokat kezdett Jugoszláviával, barátságai szerződés megkötése céljából. A magyar uralkodó osztály álláspontja a Jugoszláviával való kapcsolatot illetően korántsem volt egyöntetű. Jelentős csoportok vélték úgy, hogy miután Csehszlovákia s Romániával szemben sor került a magyar revíziós tervek részleges megvalósítására, most Jugoszláviával szemben kell-e követeléseket érvényre juttatni. Ezek a csoportok, melyhez mindenekelőtt a németbarát vezérkar tartozott, örömmel üdvözöltek volna egy Jugoszlávia ellen irányuló közös német-magyar katonai akciót. Hadler német vezérkari főnök levele Werth Henrikhez, a magyar vezérkar vezetőjéhez, mely éppen ezt a lehetőséget csillantotta meg, természetesen igen pozitív visszhangra talált.⁸ Más csoportjai az uralkodó osztálynak felismerték, hogy a német imperializmus az önálló magyar imperialista törekvések ellensége is, s ezért hajlandók voltak ideiglenesen a jugoszláv területrevízió kérdését ad acta tenni, hogy saját pozíciójukat, ha nem is Németország ellen, de Németország mellett erősítsék. Egyébként a Jugoszláviához való közeledés nem váltott ki nagyobb belpolitikai vitákat sem, mivel — természetesen egész más indítókok alapján ugyan, de — Hitlerék sem ellenezték a jugoszláv magyar megegyezést. Németország teljes balkáni uralmának biztosítására ugyanis ekkor már készítette 1941 elejére Görögország megtámadását, a Marita tervet. Bulgáriában s Romániában már német csapatok állomásoztak, Jugoszláviát pedig úgy gondolták, diplomáciai úton sikerült a tengely szekerébe fogni. Hitlerék tehát a jugoszláv-magyar közeledésben Jugoszlávia német vazallussá válásának első lépését látták, s az 1940. december 12-én Belgrádban aláírt szerződést így is kezelték. A tartós békéről s örök barátságról szóló egyezmény — melyet a magyar parlament februárban ratifikált — időtartama azonban mindössze néhány hónap volt.

Eleinte az események Jugoszláviában is a német elképzeléseknek megfelelően haladtak, s a németbarát Cvetkovics-kormány 1941. március 25-én aláírta Jugoszlávia csatlakozását a háromhatalmi egyezményhez. Másnap azonban a szerződés ellen titakozó néptömegek és a jugoszláv burzsoázia és tisztikar, melynek jelentősebb része inkább a nyugati orientáció híve volt, megdöntötték a németbarát kormányt.

A jugoszláv fordulat híre, annál is inkább felbőszítette Hitlert, mivel ez nemcsak a német imperializmus balkáni terveit keresztezte, de a Szovjetunió elleni támadást is. Hitler tehát már március 27-én megbeszélést tartott a hadsereg vezetőivel, melynek során megszületett az elhatározás: Jugoszlávia katonai lerohanása. A katonai akció végrehajtásában Hitler azonnal számbavette az olasz és magyar katonai támogatást is. Mint mondotta: „A Jugoszlávia elleni háború igen népszerű lesz Olaszországban, Magyarországon és Bulgáriában: ezeknek az országoknak területi engedményeket kell kilátásba helyezni: Az Adriai ten-

⁸ Halder levele lásd Procés des Grands Criminels de Guerre. Nurenberg. 1947. XII. 336. 1.

gerpartot Olaszországnak, a Bánátot Magyarországnak és Macedóniát Bulgáriának.”⁹

Másnap Hitler Musolinihez intézett levelében utal is arra, miért tartotta feltétlenül szükségesnek a magyar haderő bekapcsolását a Jugoszlávia elleni hadjáratba. Éppen a Szovjetunió elleni háború mielőbbi megindítása érdekében, szeretne volna ugyanis a balkáni hadjáratok gyors befejezését „Magyarország és Bulgária segítségével nélkül pedig – írja levelében a Duce, – a hadműveletek nem fejlődhetnek olyan gyorsan, mint az a körülmények között szükséges lehet.”¹⁰

Hitler még március 27-én magához kérte Sztójay Döme berlini magyar követet, átnyújtva neki Horthyhoz intézett levelét, kérte a követet, hogy a rendelkezésére bocsátott különrepülőgépen még aznap továbbítsa azt Budapestre. Hitler a levélben arra kért választ Horthytól, vajon a magyar–jugoszláv¹¹ megegyezést úgy kell-e tekinteni, mint a magyar területi követelésekről való lemondást. Ha nem, akkor kéri Horthyt, hogy magyar csapatok is vegyenek részt a Jugoszlávia elleni akcióban, s tegye lehetővé, hogy a német csapatok Magyarország területén is felvonulhassanak Jugoszlávia ellen.

Horthy másnap küldte el válaszát Hitlernek, s a válasz beleegyező volt.

„Én magamat Németországgal szemben teljesen lekötelezve érzem – hangzott a levél. – A magyar nemzet a múltban mindig a német birodalom oldalán állott és így ma is szilárd elhatározása – a sorsközösségünk tudatában –, hogy ezt a politikai vonalat követi és erejének megfelelően változatlan hűséggel kitart a német birodalom mellett.

Azok a területi igények, amelyekre Nagyméltóságod üzenetében célozni szives volt, fennállanak és teljesítésre várnak...

Nagyméltóságod szíves volt Sztójay követnek kilátásba helyezni azt, hogy a haderő főparancsnoksága a magyar hadvezetőséggel fel fogja venni az érintkezést. Ez elé az érintkezés elé őszinte örömmel tekintek.”¹²

Horthy válasza, melyet Sztójay még 28-án átnyújtott Hitlernek, igen nagy örömet okozott. Hitler, Frick, Rosenberg – írja Sztójay egyik jelentésében – úgy nyilatkoztak, ez az üzenet a német–magyar barátság teljes helyreállítását jelenti, ha a múltban voltak is véleménykülönbségek, most ezek megszűntek, s Magyarország „nagy jövő” elé tekint.¹³ Hitler ismét a revízió lehetőségére utalt, amikor „hangoztatta... meggyőződését, hogy visszaszerezzük legértékesebb területeinket, aminek ő szintén örülni fog.”¹⁴

A németek még aznap kidolgozták a katonai tervet, mely szerint a német erők egy része Délnyugat-Dunántúlon keresztül kellett, hogy

⁹ Nazy Conspiracy and Agression IV. 267. l.

¹⁰ Nazy Conspiracy and Agression IV. 475. l.

¹¹ Belügyminisztérium Irattára. Háborús bűnösök anyaga. V. 135341. Sztójay-per. Sztójay- 1941 április 6-i jelentése.

¹² Nagy Vilmos: Végzetes esztendőök. Budapest. 1945. 61–62. l. Horthy emlékiratában a jugoszláv események kapcsán erről a levélről nem emlékezik meg.

¹³ Belügyminisztérium Irattára. V. 135341. Sztójay-per. Sztójay 1941 ápr. 6-i jelentése.

¹⁴ Uo. Sztójay 1941 márc. 29-i számjeltávirata.

Jugoszláviára támadjon, a magyar hadsereg pedig német erősítéssel a Duna két partján vonuljon Belgrád ellen.¹⁵

Még aznap Budapestre küldték Paulus tábornokot azzal a céllal, hogy egyezzen meg a magyar vezérkarral a német csapatok magyarországi átvonulása, valamint a magyar csapatoknak a Jugoszlávia elleni hadműveletekben való részvétele kérdésében.¹⁶ Paulus azonban előbb Bécsbe utazott. 28-án megérkezett viszont Pestre Kinzel tábornok, a német vezérkar keleti osztályának vezetője, Halder Werthhez intézett levelével, melyben öt hadtest részvételét kéri a Jugoszlávia elleni hadműveletekhez.¹⁷

Horthy gyors lelkesedő válasza Jugoszlávia megtámadását illetően korántsem jelentette azt, hogy a magyar kormánykörökben teljes egyetértés uralkodott e kérdésben. Teleki miniszterelnök s vele a magyar uralkodó osztály egy része úgy látta, hogy Jugoszlávia megtámadása — a nemrég kötött örökbarátsági szerződés felrúgásán kívül — véget vet a „két vas tűzben tartása” politikájának, s egyértelmű a fasiszta Németország háborújához való csatlakozással, melynek ódiúmát a háború befejeződése után, mely befejeződést ő mint nyugati győzelmet képzelt el, vállalni kell.

Ez nyomta rá bélyegét a március 28-án tartott minisztertanácsi ülésre. Bárdossy külügyminiszter számolt be itt a jugoszláv eseményekről, a németbarát kormány bukását az angol–amerikai befolyás s a kommunista propaganda eredményének tulajdonítva. Rögtön bejelentette „számítani lehet egy szétesési processzusra”. Közölte továbbá, hogy „a német kormány a közeljövőben nagy elhatározások előtt fog állani.” Ismertette Hitler levelét s Horthy válaszát.¹⁸ A minisztertanácsban már Teleki ingadozó álláspontja következtében is vita alakult ki — melyben ugyan a németeket kiszolgáló politika kerekedett felül, leszögezve, hogy a háromhatalmi egyezmény érvénye erősebb, mint a jugoszláv–magyar örökbarátsági szerződése —, s ezért a magyar támadást bizonyos formai feltételek alapján helyezték csak kilátásba. Így ha Jugoszlávia, mint állam szétesik, s önálló horvát állam alakul, vagy ha Jugoszláviában a magyar lakosságot sértő akciók kezdődnek, vagy pedig ha a katonai akciók folytán a magyarlakta területeken vacuum adódna elő.¹⁹

Március 30-án a magyar kormány a tervezett akció hatásának kiputolása céljából üzenetet küldött Londonba s Washingtonba. Az üzenetben az angol, s amerikai kormányt arról igyekeztek meggyőzni, hogyha a tengely megtámadja Jugoszláviát, úgy a magyar kormány kénytelen a magyar lakosság védelme céljából egyes területeket megszállni. Hangoztatták továbbá, hogy az új jugoszláv kormány politikája miatt a jugoszláv–magyar szerződést nem tekintik magukra kötelezőnek.²⁰

¹⁵ Nazy Conspiracy and Agression I. 275.

¹⁶ Procès des Grands Criminels de Guerre VII. 246. 1.

¹⁷ Uo. 337–338. 1.

¹⁸ Országos Levéltár. Minisztertanácsi jkv. 1941 márc. 28.

¹⁹ Külügyminisztérium Irattára. V. 19430. Szálasi-per anyaga. Hóman Bálint feljegyzései.

²⁰ C. A. Macartney: October Fifteenth a History of Modern Hungary Edenburg 1956, I. 481. 1.

Ugyanaznap érkezett Budapestre a német vezérkar megbízásából Paulus tábornok. Werth-tel s Lászlóval, a vezérkar helyettes vezetőjével folytatott tárgyalások igen símán lezajlottak, s a megegyezés hamarosan megszületett.²¹

Az egyezmény szerint Magyarország mozgósítja a kért öt hadtestet. Ebből kettő tartalékban maradt volna, az I., az V., valamint a gyorshadtest azonnal beavatkozott volna a harcokban a Duna–Tisza közén, valamint a Tisza balpartján előrenyomulva.

A vezérkar április 1-ére tűzte ki az ígért katonai egységek mozgósítását.²² Tekintettel arra, hogy mozgósítást csak Horthy, s a kormány együttesen rendelhette el, április 1-én összeült a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács.²³

Werth itt bejelentette a németekkel a „kapott felhatalmazás alapján” kötött megegyezést. A megbeszélésen Bartha honvédelmi miniszter Hóman kultuszminiszter és Reményi Schneller pénzügyminiszter ismert németbarát politikusok az agresszióban való feltétlen részvétel mellett foglaltak állást, s támogatták a Werth által előterjesztett egyezményt.²⁴ Teleki viszont arra törekedett, hogy néhány formai intézkedéssel lepezze az agresszióban való részvétel gyalázatát. Ezért azt javasolta, hogy a magyar egységek ne kapcsolódjanak közvetlenül be a német támadásba, hanem csak pár nappal a német támadás után induljanak el. Javasolta jobbbá, hogy a magyar alakulatok ne kerüljenek az OKW parancsnoksága alá, hanem Horthy önállóan rendelkezzen felettük. Végül újra megerősítette a 30-i minisztertanácsi határozatot, mely a magyar támadást a három feltétel – az önálló jugoszláv állam megszűnése, a magyar uralkodó osztály által igényelt területeken vacuum keletkezése, magyar lakosság üldözése – egyikének bekövetkeztével kapcsolta össze.²⁵

Ezek a kisebb módosítások azonban nem változtattak a katonai mozgósítás tervén, mely az eredeti javaslat szerint lett jóváhagyva.²⁶

Április 2-án két esemény történt. Az els őalapjában nem okozott különösebb zavart a magyar uralkodó osztályok körében. Arról volt szó csupán, hogy az átvonuló német csapatok vezérkari főnöksége megérkezett Budapestre.²⁷

Volt azonban egy másik sokkal fontosabb esemény is. Utaltunk már a magyar kormány március 30-i, a nyugati hatalmakhoz küldött üzenetére, melyben a magyar lakosság védelmével próbálták megindokolni Jugoszlávia ellen készülő támadásokat. Teleki reménykedett, hogy az angolok megértő magatartást tanúsítanak. Április 2-án megérkezett azonban Barcza londoni magyar követ jelentése. Ez leszögezte, hogy az angol

²¹ Procés des Grands Criminels de Guerre VII. 264.

²² Procés VII-338. és Belügyminisztérium Irattára. V. 19430. Szálasi-per anyaga. Hóman feljegyzése.

²³ Tagjai a kormányzó, a miniszterek s néhány katonai vezető, elsősorban a vezérkari főnök voltak.

²⁴ A Bárdossy-per. Bp. 1945. 46. I. Náray tábornok a Legfelső Honvédelmi Tanács jegyzőkönyvvezetőjének vallomása.

²⁵ A Legfelsőbb Honvédelmi Tanács ülésére lásd: Belügyminisztérium Irattára. V. 19430. Szálasi-per anyaga. Hóman feljegyzése és A Bárdossy-per 6. l.

²⁶ Uo.

²⁷ Ulrich von Hassel: Vom anderem Deutschland. 157. l.

kormány, amennyiben a Jugoszláviára támadó német csapatok Magyarországon átvonulnak, megszakítja Magyarországgal a diplomáciai kapcsolatot. Ha pedig magyar csapatok is részt vesznek — bármiféle ürügy alapján — a támadásban, úgy Anglia hadat üzen Magyarországnak s a háború után mint legyőzött ellenségként fogják az országot kezelni.²⁸

Telekit, akinek fő politikai elképzelése mindig a két vas tüzbentartása volt, a hír rendkívül elkésértette. Az uralkodó osztály jelentős része, Horthy s a vezérkar a támadás mellett volt, sőt ennek megtagadását, mely nyílt németellenes lépés lett volna, ő sem merte megtenni. Az engedmények politikája evvel véget ért, két lehetőség maradt volna, vagy nyíltan szembefordulni a németekkel, a népre és a haladó erőkre támaszkodva, vagy kiszolgáltatni a németeket, tovább menni a feltétlen németbarát politika útján, mely pedig a két vas tüzbentartása politikának csődjét jelenti, s — Teleki számára ez többé-kevésbé világos volt — katasztrófába sodorja az országot. Az elsőt nem merte megtenni, hiszen a németekkel szembefordulni csak akkor lehetett volna, ha egészében szakítanak a Horthy-rendszer reakciós politikájával, mely politikának egészében ő is egyik értelmi szerzője s gyakorlati végrehajtója volt. A másikat nem akarta megtenni, csupán arra törekedett, ha magát a katasztrófát nem is, de hogy a katasztrófa az ő nevéhez fűződjön, megakadályozza — április 2-ről 3-ra virradó éjszaka öngyilkos lett. Búcsúlevelében világosan megmondta „Szószegők lettünk. Vádolom magam, mivel nem tudtam megakadályozni részvételünket a Jugoszlávia elleni német támadásban... Gazemberekkel szövetkeztünk.”²⁹ De a levélnek, s Teleki tettének csupán erkölcsi jelentősége volt. Ennél többre azonban nem is szánták. Teleki s a magyar uralkodó osztály angol orientációs része nem akarta, hogy Magyarország nyíltan szembeforduljon a német fasizmussal. S egyébként Horthytól mi sem állt távolabb, mint egy ilyen politika. Még aznap kinevezte az új kormányt, melynek miniszterelnöke az ismert németbarát Bárdossy László lett.³⁰ S körülbelül evvel egyidőben a Jugoszlávia elleni támadásra felvonuló német csapatok elérték Budapestet.

Horthy kisebb huzavona után kiadta a Teleki által halasztgatott mozgósítási paracsot, mely a gyorshadtest, valamint a IV. és V. hadtestet érintette.³¹ Ezután Hitlernek írt még egy újabb levelet, melyet Bartha hadügyminiszter vitt másnap 4-én a német főhadiszállásra. Horthy levelében utalva miniszterelnöke öngyilkosságára, arra kérte Hitlert, járuljon hozzá az együttműködés bizonyos módosításához, mivel „a magyar beavatkozás Jugoszláviával fennálló barátsági szerződés következtében csak az esetben volna lehetséges, ha egy casusbelli constatatatnék”. Horthy tehát itt lényegében az április 1-i Honvédelmi Tanács által

²⁸ Az angol kormány üzenetére lásd: Belügyminisztérium Irattára. V. 55184. Imrédy-per. Bárczy István feljegyzése és a Bárdossy-per 8. l. Meg kell jegyezni, hogy az angol kormány sem ekkor, sem a Szovjetunió elleni agresszióban való részvételekor sem üzent hadat. Ezt csak a Szovjetunió ismételt követelésére tette meg 1941 decemberében.

²⁹ Belügyminisztérium Irattára. V. 55184. Imrédy-per. Bárczy feljegyzése és A Bárdossy-per. 33–34. l.

³⁰ Belügyminisztérium Irattára. V. 19430. Szálasi-per. Hóman feljegyzése.

³¹ Macartney: i. m. II. 4. l.

Teleki javaslatára kidolgozott tanácsi feltételekre utal, midőn casus-bellinek tekinti, ha a jugoszlávok megtámadnák a magyar csapatokat „illetőleg ha sikerülne ilyen konfliktust kiprovokálni” vagy ha a horvátok kimondanák Horvátország függetlenségét.³² Mindez szükséges — írta Horthy — „das Gesicht wahren”. Kérte továbbá, hogy a magyar csapatok ne kerüljenek német vezetés alá, hanem maradjanak Horthy közvetlen parancsnoksága alatt.³³

Hitlernek nem volt különösebb kifogása az új magyar javaslattal szemben. Hangoztatta ugyan, hogy — nézete szerint — a casus belli máris fennáll, de jóváhagyta, hogy a magyar csapatok Horthy vezetésével tevékenykedjenek s Hitler csak tanácsokat ad. Kérte viszont, hogy a magyar csapatok támadása ne húzódjon el soká. Befejezésül ismét a magyar revíziót helyezte kilátásba. A Bánátot s a Bácskát Magyarországnak ígérte, sőt arról is beszélt, hogy esetleg a tengerhez is kaphatnak kijáratot.³⁴

Bartha még Keittel s Paulussal is tárgyalt ismét a katonai együttműködés részleteit is tisztázva, majd másnap április 5-én visszatért Budapestre.

Ugyanakkor Sztójay berlini követ tájékoztatva Weizsäcker német külügyi államtitkárt a Hitlerrel való megbeszélésekről — melyen ő is részt vett — s felhívta a figyelmet arra, hogy milyen módon lehet a magyar támadás ürügyéül szolgáló önálló horvát állam kikiáltását keresztülvinni, Sztójay szerint, amennyiben Macek nem volna képes a németek által neki szánt szerepet elvállalni, úgy érdeklődjenek Percevicnél és Pavelicsnél.³⁵

Az elkövetkező napok a politikai eseményekben nem hoztak semmiféle lényeges változást. Kisebb huzavona a magyar egységek hadművelési feladatai körül folyt. A Wehrmacht április 3-ról kelt 26. számú utasítása ugyanis javasolta, hogy a román csapatokat Temesvártól keletre összpontosítsák, nehogy zavarja a német s magyar csapatok bánáti hadműveleteit.³⁶ A román uralkodó osztály azonban szintén igényt tartott erre a jugoszláv területre és semmiképp sem egyezett bele, hogy ez a konc a magyar uralkodó osztályt illesse. Antonescu április 5-én közölte tehát a német követtel, hogy a megegyezés értelmében a román csapatok ugyan nem vesznek részt a Jugoszlávia elleni harcokban³⁷ — viszont nem egyeznek bele a magyar csapatok Tiszától keletre történő bevetésébe, s abban az esetben, ha magyar csapatok megteszik ezt, akkor fegyveresen fellép ellenük.³⁸

A németek Antonescu érveit elfogadták. Himmer tábornok az OKW magyarországi összekötője még 5-én értesítette a magyar vezérkart, hogy

³² Belügyminisztérium Irattára. V. 195341. Sztójay-per. Sztójay április 6-i jelentése.

³³ Uo. és Nagy Vilmos: i. m. 65. l.

³⁴ Uo. V. 19430. Szálasi-per. Hóman Bálint feljegyzése.

³⁵ Uo. V. 135341. Sztójay-per. Sztójay április 6-i jelentése.

³⁶ Andreas Hillgruber: Hitler, König Carol und Marschall Antonescu Wiesbaden 1954. 124. l.

³⁷ Hitler nem akarta, hogy a Szovjetunió ellen felvonuló román csapatok hadrendjét megbontsák.

³⁸ Hillgruber i. m. 125. l.

a Tiszától keletre mégsem alkalmaznak magyar csapatokat. A Wehrmacht hadműveleti osztálya számára készített április 6-i utasítás a balkáni hadjáratot három stádiumra osztotta. A magyar támadást — elfogadva Horthy kérését, hogy csak pár nappal később kapcsolódnak be a hadjáratba — a második stádiumba sorolták április 14-i kezdettel a Gradiska—Novisad vonalon.³⁹

A német hadsereg támadása az első tervezetnél korábban — április 6-án indult. A magyar sajtó gyalázkodó hangon, különböző rémhírek keltésével igyekezett a hangulatot előkészíteni a Jugoszlávia elleni magyar támadásra.⁴⁰ Bárdossy pedig a parlamenti pártok vezetőit hívta össze, hogy támogatásukat kérje a támadásra. A szélsőjobboldali pártok természetesen helyeselték az akciót, a Szociáldemokrata Párt s a polgári demokratikus pártok képviselői viszont tiltakoztak ellene.⁴¹ Tiltakozásuk azonban megmaradt a parlamenti tárgyalások kuliszáin belül.

A hangulati előkészítés 8-án és 9-én hágott tetőpontra. 7-én ugyanis néhány repülőgép — feltehetően jugoszláv — bombákat dobott három magyar helysére. A sajtófőnökség utasította a lapokat, hogy „a híreket feltűnő helyen szembeszökő főcímeikkel hozni és vastag nyomással zsedni” szíveskedjenek. A jugoszláv kormányról már csak mint szerb puccsistákról emlékeztek meg. S letagadva a magyar mozgósítás, valamint a magyar területről támadó német egységek tényét, igyekeztek saját korrektt magatartásukat kiemelni.⁴² 7-én az angol kormány megszakította Magyarországgal a diplomáciai viszonyt, hangoztatván „ha egy ország már nem ura akarátának és függetlenségéről önként lemond, akkor legalább nem köt barátsági szerződéseket, amelyeket azután megszeg”⁴³

A magyar kormányköröket azonban ez már nem zavarta, az előkészületek gyorsított ütemben folytak. Sőt Horthy ígéretet tett Hitlernek, hogy tekintettel a német csapatok tervezettnél gyorsabb előnyomulására, a magyar támadást is néhány nappal előbbre hozzák, mégpedig 12-ére.⁴⁴

Ribbentropp is sürgette a magyar támadást, Sztójajnak kijelentette, fájjalja ugyan Teleki halálát, de „Tények és bombázások hatása alatt aggályai eloszlottak volna: Jugoszlávia elleni fellépés morális volta kétséget kizárólag igazolt... oly előnyös, hogy minden aggály alaptalan.”⁴⁵

Április 10-én elérkezett a várva-várt pillanat. Zágrábban, melyet a német csapatok már elfoglaltak ugyanis az esti órákban, Kvarternik német ügynök Horvátországot „önálló és független” államnak kiáltotta ki. A hírt Bartók, zágrábi magyar konzul még aznap este megtáviratozta Budapestre.⁴⁶ Horthy és Bárdossy csak erre vártak. Hiszen az „önálló” horvát állam kikiáltásában, történeljék ez bárki által s bármilyen módon,

³⁹ Trials of War Criminals Vol. X. The High Command Case 924. I.

⁴⁰ Saly Dezső: Szigorúan bizalmas. Bp. 1945. 332.

⁴¹ Belügyminisztérium Irattára. V. 55184. Imrédy-per. Rassay Károly 1945 szept. 19-i vallomása.

⁴² Saly Dezső: Szigorúan bizalmas. 333–334. I.

⁴³ A Bárdossy-per. 60. I.

⁴⁴ Macartney: i. m. II. 9.

⁴⁵ Belügyminisztérium Irattára. V. 135341. Sztójay-per. Sztójay ápr. 11-i számjeltávirata.

⁴⁶ A Bárdossy-per. 61. I.

ők megtalálni vélték gyalázatos tettükhöz a fűgefalevelet, hivatkozván a velük örökbarátsági szerződést kötött jugoszláv állam felbomlására.

Este fél 11-kor már együtt ült a minisztertanács, melyen Werth vezérkari főnök is részt vett. Bárdossy bejelentette: „A késő esti órákban értesültünk arról, hogy Horvátországban tehát horvát területen egy komoly csoport, amelynek élén Kvarternik tábornok áll, kikiáltotta az önálló Horvátországot.” A horvát események — folytatta — „lehetővé teszik, hogy olyan módon és akkor vegyünk részt a katonai akcióban, amikor Jugoszlávia mint államalakulat megszűnt s ennek folytán teljes akciószabadságunkat visszanyertük.”

Ezek után Werth közölte, hogy másnap megkezdődnek a katonai hadműveletek, majd Horthynak a nemzethez intézendő — korábban megfogalmazott — kiáltványát ismertették. A kiáltvány mindenekelőtt elítélte a március 26-i jugoszláv fordulatot, majd így folytatta: „Az új belgrádi rendszer katonai erőket vonultatott fel határainkon s ezzel szemben Magyarország csak akkor tett védelmi intézkedéseket, amikor sorozatos légitámadások érték az ország területét és határunkon betöréseket kíséreltek meg, ami ellen kormányom hiába tiltakozott.” Üdvözlí a független horvát államot, melynek „megalakulásával Jugoszlávia megszűnt létezni és alkotó elemeire bomlott”. Ezzel indokolja, hogy parancsot adott az 1918-ban elszakított területek visszafoglalására.⁴⁷ Ahány mondat, annyi hazugság. A források egyértelműen bizonyítják, hogy Horthy már március 28-án beleegyezett Jugoszlávia megtámadásába, már április 3-án mozgósította hadseregének egy részét erre a támadásra, s a horvát bábállam kikiáltása csak az előre elkészített ürügy szerepét töltötte be az akcióban.

A minisztertanács tagjai azonban a kiáltványt egyhangúlag elfogadták s 11-én hajnalban a magyar csapatok átlépték a jugoszláv határt.

A fehéborító gázság híre nagy visszatetszést keltett a népek körében. A szovjet kormány álláspontját Visinszkij helyettes külügyi népbiztos fejtette ki Kristóffy követnek. A szovjet kormány nevében kijelentette „a szovjet kormány nemhelyeselheti a magyar kormány elhatározását és azt, hogy a magyar csapatok bevonultak Jugoszlávia területére. A szovjet kormányra különösen az tesz rossz benyomást — folytatta —, hogy Magyarország ugyanazt a Jugoszláviát támadja meg katonailag, amellyel négy hónappal ezelőtt örökbarátsági szerződést kötött.”⁴⁸

A támadó magyar egységek a sajtó bombasztikus jelentései ellenére viszonylag jelentéktelen ellenállásba ütköztek és gyorsan nyomultak előre. A jugoszláv csapatok ugyanis a Baranya háromszöget egyáltalán nem védtek,⁴⁹ a Bácskában is jelentéktelen erőket hagytak csupán. Ezek is hamarosan visszavonultak attól tartva, hogy a keletről és nyugatról előrenyomuló német csapatok elvágják őket hadseregük zömétől. Így azután négy nap alatt, 14-én estig a magyar egységek megszállták a Baranya háromszöget s egész Bácskát. A Horthy-hadsereg így is mintegy

⁴⁷ OL, Minisztertanácsí jkv. 1941 ápr. 10. 114. csomó.

⁴⁸ Uo. 1941 ápr. 13. 114. csomó.

⁴⁹ „Rassegza d Ungheria” 1941 giugno 277. 1.” La campagne Militare per la Reoccupazione dell Ungheria Meridionale.

2300 civilt, köztük asszonyokat és gyerekeket gyilkolt meg alig pár nap alatt.

A gyors előrenyomulás ellenére a katonai hadműveletek kérdésében komplikációk támadtak. Werkmeister német ügyvivő ugyanis közölte 12-én Horthyval Hitler kívánságát, hogy az 1. és a 2. motorizált dandár lépje át a Duna vonalát s folytassa akcióját Szerbiában.

Horthy ugyan látta, hogy egy ilyen akció kihúzná eddigi indokai — mely szerint csupán a magyar lakosság biztonsága érdekében avatkozott be a harcba — alól a talajt. Ennek ellenére nem utasította vissza a kérést: Bárdossy is támogatta nézetét, utalva ugyan arra, hogy a kérdést az esetleges gyors jugoszláv kapituláció amúgy is feleslegessé teheti. Keresztes Fischer s Bánffy mellett volt, hogy utasítsák vissza a német kérést. Bárdossy a német—magyar viszony miatt azonban keresztülvitte az egyöntetű állásfoglalást.⁵⁰ A magyar egységek egy része így át is kelt a Dráván, de a további hadműveletekben való részvételt a jugoszláv kapituláció már megakadályozta.⁵¹ Ezzel a Jugoszlávia elleni támadás katonai része véget is ért. A magyar reakciós uralkodó osztályok Cseh-szlovákia után újabb szomszédjuk szétdarabolásában asszisztáltak tevékenyen a hitleri Németországgal. Már csak egy kérdés tisztázása volt hátra: az árulás jutalmáé. Ismeretes, hogy Horthyék azt remélték, hogy galád tettük jutalmaként valamennyi általuk követelt területet megkapják. Tévedésükre azonban hamarosan rá kellett döbenniük. Hitler április 12-én ugyanis közölte Sztójayval, hogy állja korábbi ígérését, de a Bánát kérdésében a románok miatt néhány hónapig várni kell.⁵² A Wehrmachtnak adott április 12-i utasításában leszögezi „Le territoire compris entre le point d'intersection de la Drave et de la frontiere hongroise et le confluent de la Tisza avec le Danube, retourne a la Hongrie. La territoire situé à l'est de la Tisza sere tout d'abord placé sous la protection de l'Allemagne.”⁵³

A magyar uralkodó osztálynak természetesen a német döntés rendkívül nagy csalódást okozott. Mind az április 13-i, mind az április 15-i minisztertanácsi ülésen sokat foglalkoztak a kérdéssel, s egyesek (Keresztes Fischer stb.) tiltakozást javasoltak Hitlernél.⁵⁴ De midőn Horthy április 24-én Hitlernél jár, Bánátra vonatkozólag csak homályos ígéretekert kapott.⁵⁵

Még egy területi probléma merült fel, a Muraköz kérdése. A magyar csapatok ugyanis mind a Mura-vidéket, mind a Muraközt megszállták, de az utóbbi területre a horvátok is igényt tartottak. A magyarok csak bizonyos koncessziók fejében voltak hajlandók a területet átengedni, majd midőn a horvátok ezek teljesítését megtagadták, katonai közigazgatást vezettek be a területen (júl. 8.), melyet egészen a háború végéig fenntartották.⁵⁶

⁵⁰ OL. Minisztertanácsi jkv. 1941 ápr. 13.

⁵¹ A Bárdossy-per. 8. l.

⁵² Belügyminisztérium Irattár. V. 19430. Szálasi-per. Hóman feljegyzése.

⁵³ Procès des Grands Criminels de Guerre VII. 246. l.

⁵⁴ OL. Minisztertanácsi jkv. 1941 ápr. 13., ápr. 15.

⁵⁵ Macartney: I. m. II. 13. l.

⁵⁶ Muraköz kérdésére lásd OL. Minisztertanácsi jkv. 1941 ápr. 13., ápr. 21.,

A jugoszláv eseményekkel kapcsolatos problémák azonban mindinkább háttérbe szorultak, a közelgő Szovjetunió elleni agresszió következtében.

A balkáni hadjárat befejeződésével most már végérvényesen napirendre került a Barbarossa-terv. Tudtak-e a magyar kormánykörök a Szovjetunió megtámadásának közeli lehetőségéről? Nem egy dokumentum bizonyítja, hogy a magyar vezérkar már 1940 őszén birtokában volt azoknak a híreknek, melyek az 1941-re tervezett német támadásra utaltak.

Paulus tábornok a nürnbergi per elé terjesztett vallomásában beszámolt arról, hogy 1940 szeptemberében László ezredessel, a magyar vezérkar egyik vezetőjével Zossen és a német vezérkar más vezetői nyíltan közölték ennek a támadásnak a lehetőségét.⁵⁷ 1940 novemberében Günther Krappe német katonai attasé átnyújtotta Werthnek Halder – a jugoszláv támadással kapcsolatban már közölt levelét⁵⁸ – melyben figyelmezteti a Szovjetunió elleni „preventív” háború közeledtére. 1940 decemberében Halder Homlok Sándor berlini magyar katonai attaséjának utalt Hitler Szovjetunió elleni terveire, avval, hogy ezeket hozza Werth Henrik tudomására.⁵⁹ 1941 januárjában pedig midőn Bartha Károly honvédelmi miniszter Németországban járt, nemcsak a német fasiszta katonai vezetőkkel, de Hitlerrel folytatott megbeszéléséből is következtethetett arra, hogy 1941 nyarára német támadás várható a Szovjetunió ellen.⁶⁰ Végül, de nem utolsósorban, figyelmeztette erre a magyar katonai vezetőket Paulus is, midőn a Jugoszlávia elleni támadás katonai részletei megbeszélése céljából 1941 március 30-án Pesten járt.⁶ Természetes, hogy ezek a magyar katonai vezetők számára tett közlések nem maradtak titokban a magyar politikai vezetők előtt sem. Egyébként Hitler, midőn 1941 márciusában fogadta Bárdossyt, mint külügyminisztert, szintén beszélt a szovjet–német háború lehetőségéről.⁶²

A magyar kormány azonban nem volt beavatva pontosan a fasiszta Németország terveibe. Sőt a Barbarossa-terv különféle változatai csak a román s finn hadsereg részvételével számoltak a szovjetellenes háborúban, a magyar haderővel nem.

Halder naplójának 1940. december 5-i bejegyzése a Szovjetunió elleni háború előkészületeiről következőképpen hangzik: „Partners Finns, Rumanians, Not Hungary.”⁶³ Hitler álláspontja ebben a kérdésben nem változott a tavasz folyamán. Az április 30-i megbeszélésben, melyen a Szovjetunió elleni támadás napjaul június 22-ét jelölték ki, továbbra is csak Románia s Finnország együttműködéséről esik szó. Megállapodnak továbbra abban, hogy Magyarországgal csak május utolsó harmadában

⁵⁷ Procés des Grands Criminels de Guerre Tome VII. 263.

⁵⁸ Uo. 336.

⁵⁹ Erich Kordt: Wahn und Wirklichkeit. Stuttgart, 1948. 307. l.

⁶⁰ Procés des Grands Criminels de Guerre Tome VII. 337. és Nagy Vilmos i. m. 59–61. l.

⁶¹ Procés VII. 264.

⁶² Macartney: i. m. II. 17. l.

⁶³ Trial of War Criminals Volume X. The High Command Case. 946. l.

kezdenek tárgyalásokat, s csupán defenzív intézkedéseket kérnek tőlük a Kárpátok vonalán.⁶⁴

A nürnbergi per publikált anyagában még három alkalommal esik szó a Barbarossa-terv előkészítése kapcsán Magyarországról. Mindhárom dokumentum arról tanúskodik, hogy a fasiszta Németország továbbra sem igényelte Magyarország részvételét a szovjetellenes háborúban, sőt a háború lehetőségéről hivatalos diplomáciai úton június közepéig nem értesítették Magyarországot. A június 6-ról keltezett jelentés a Barbarossa-terv beosztásával kapcsolatban csak felveti, hogy esetleg kéri a magyar kormány hozzájárulását, hogy a Heeresgruppe Süd egy része magyar területeken gyülekezzen.⁶⁵

Hadler naplójának június 11-i bejegyzése ismét leszögezi „Hungary will not be taken into confidence, but merely advised that Hungarian defense measures must into consideration the increase of Russian forces of her border.”⁶⁶

A Szovjetunió elleni támadás előkészületeinek részletes időrendi beosztása, mely június elejéről származik, június 14-re írta elő az OKW feladatként „Hint to Hungarian Armed Forces to reinforce their safeguards on the border against Soviet—Russia.”⁶⁷

Függetlenül azonban Hitlerék elképzelésétől, hogy bevonják-e Magyarországot a szovjetellenes támadásba vagy sem, május elejétől a szovjetellenes háború kérdése került a magyar politikai élet előterébe. A kérdés ez esetben nem úgy merült fel, mint a Jugoszlávia elleni támadás. Aligha akadt olyan probléma, mellyel kapcsolatban a magyar nagytőke és nagybirtok álláspontja oly egységes lett volna, mint ez. Az ellenforradalmi Horthy-rendszer kommunista gyűlölete, félelme a Szovjetuniótól, ajánlkozásai nem egy esetben a szovjetellenes intervencióban való részvételre közsímet volt. A fasiszta Németország újabb katonai akciójának terve osztatlan örömet keltett tehát a magyar kormánykörökben.

A Szovjetunió megsemmisítésének vágyában egységes volt a magyar uralkodó osztály, függetlenül annak angol vagy német orientációs szárnyától. A kérdés azonban úgy merült fel, mi legyen Magyarország szerepe ebben a háborúban. A német orientáció legszélsőségebb képviselői, mint pl. Werth Henrik vezérkari főnök válasza egyértelmű volt. Magyarország önként ajánlja fel segítségét Hitleréknek a Szovjetunió elleni hadjáratra. Május 6-án, május 31-én, majd június 14-én három alkalommal fordult terjedelmes memorandumban a vezérkari főnök a kormányhoz, melyben követelte a német—magyar katonai szerződést a Szovjetunió ellen.⁶⁸ Midőn a kormány tagjai arra hivatkoztak, hogy semmiféle konkrét politikai értesüléseik sincsenek a közelgő háborút illetően, akkor Werth vállalta, hogy a kérdést a német hadvezetőséggel még egyszer tisztázza. Harmadik memoranduma Halderra hivatkozik, s még részletesebben kifejti, miért tartja szükségesnek a Szovjetunió elleni há-

⁶⁴ Nazy Conspiracy and Agression Vol. III. 534.

⁶⁵ Uo. VI. 857.

⁶⁶ Trials Vol. X. Case 953. 1.

⁶⁷ Nazy Conspiracy and Agression Vol. VI. 862.

⁶⁸ Belügyminisztérium Irattára. V. 19430. Szálasi-per anyaga.

háborúban való részvételt. Mindenekelőtt az ország társadalmi berendezkedésének biztosítása céljából — hangzott az érvelés — mivel a kommunizmus elleni magyarországi harc csak akkor fejeződhet be, ha a Szovjetuniót megsemmisítették. A magyar uralkodó osztály kommunista gyűlöletére apellált Werth, midőn a Szovjetunió elleni harc világnézeti jellegére mutatott rá. A szovjet hadseregnek a magyar határoktól való eltávolítása, mint katonai cél szerepelt Werth érvelésében. Végül, de nem utolsósorban, azért is szükségesnek tartotta a Szovjetunió elleni harcban való részvételt, mivel ez tekinthető igazi tengelypolitikának, s ettől várható a további revíziós igények kielégítése, melyet a Szovjetellenes harc részvétele fejében, mint jutalmat joggal várhatnak.⁶⁹ Hasonló tartalmú táviratokkal ostromolta a kormányt Sztójay Döme berlini követ is, aki a szovjetellenes háborúba való önkéntes belépést azzal támasztotta alá, miszerint Hitler most meg van elégedve Magyarország szolgálataival a jugoszláv hadjáratban, így tehát „a magyar–német baráti viszonyban bizonyos tökélet gyűjtöttünk, mely kamatokat fog hozni, s mely ilyeneket már hozott is.”⁷⁰ Ennél — hangsúlyozta több alkalommal május 24-én, június 7-én és 17-én Sztójay — tovább kell menni a Szovjetunió elleni akcióval.

A kérdés most már június 15-én minisztertanács elé került. A miniszterek többsége, s maga a hírheft németbarát Bárdossy is, elleneztek azonban, hogy önként csatlakozzanak a háborúhoz.⁷ Bennük ugyanis a Szovjetunió elleni gyűlölet nem párosult avval a katonai szűklátókörűséggel, mint Werth és Sztójay esetében (Sztójay is katonai volt eredetileg) ezért úgy gondolták, hogy a magyar hadsereget igyekeznek a revízió további megvalósítása céljából érintetlenül hagyni. Tudatában voltak annak, hogy a magyar nép körében egy ilyen háború nem találhat támogatást. Területi követeléseik pedig nem a Szovjetunióval, hanem a Szovjetunió ellen hadbalépő más fasiszta országokkal szemben voltak. Mindenesetre elhatározták, megkérdezik, van-e esetleg a németeknek valami kívánságuk, a szovjet–német háború kapcsán. A kérdés feltevése azonban már feleslegessé vált, hiszen másnap, június 16-án a Barbarossaterv időrendi tábláinak megfelelően Ribbentrop utasította Erdmannsdorf német követet, közölje Bárdossyval a következőket: „várható, hogy július elején a Führer kényszerítve lesz a német–oros viszony tisztázására és evvel kapcsolatban bizonyos követelések támasztására. Tekintettel arra, hogy a tárgyalások kimenetele nem látható előre, a német kormány szükségesnek tartja, hogy Magyarország is tegyen bizonyos lépéseket határai biztosítására.”⁷²

A diplomáciai nyelv finom fogalmazásából természetesen a kormány világosan megértette, hogy közelgő német támadásról van szó, de az is világos volt előttük, hogy a németek aktív magyar részvételt ebben nem kérnek. Ez megerősítette a minisztertanács korábbi álláspontját, nem

⁶⁹ Uo. és Imrédy-per anyaga. V. 55. 184. Bárcey István feljegyzése.

⁷⁰ Uo. V. 135341. Sztójay-per anyaga.

⁷¹ Uo. V. 55. 184. Imrédy-per anyaga.

⁷² A nürnbergi-per N. G. 3082. számú dokumentumát idézi Macartney: i. m.

ajánlani fel önként a szovjetellenes hadjáratban való részvételt. Bárdossy azonban nem habozott kiegészíteni ezt azzal „Ha azonban a Birodalmi Kormány később szükségesnek találja Magyarország részvételét és kifejezi ilyen irányú követelését, akkor természetesen hajlandók vagyunk csatlakozni.”⁷³

Mindenesetre a németektől kért katonai mozdulatokat végrehajtották. Erre utal az is, hogy a június 17-i minisztertanácson részt vett Kozma Miklós, Kárpátalja kormánybiztosa is, s mint a jegyzőkönyv leszögezi, beszámolót tartott az ottani helyzetről.⁷⁴

Így érkezett el június 22 hajnala, midőn a fasiszta német csapatok orvul betörték a Szovjetunió területére. Erdmannsdorf követ reggel 1/47-kor közölte Bárdossyval az eseményt, felszólítva őt „vonja le a következtetést ebből az elhatározásból”.⁷⁵ Hogy mik legyenek ezek a következtetések, ennek eldöntésével várni kellett, mivel Erdmannsdorf közölte, hogy még a nap folyamán eljuttatja Horthyhoz Hitler személyes levelét a Szovjetunió elleni háborúval kapcsolatban.⁷⁶

Hitler levele — melyet 22-én a késő délelőtti órákban nyújtottak át Horthynak — a támadás megindokolását tartalmazó néhány frázison túl, Magyarországra vonatkozóan ténylegesen nem tartalmazott többet, mint köszönetet a Kárpátaljában tett katonai lépésekért, mellyel lekötik a szovjet erők egy részét, továbbá azt a meggyőződést, hogy egyetértenek a német támadással.⁷⁷ (Meg kell jegyezni, hogy Horthy állítása, mely szerint Hitler 22-i üzenete már felszólította volna őt a hadbalépésre, ellentmond a tényeknek, csak arra jó, hogy a tájékozatlan olvasóban a hadüzenet 26-i eldöntését a német akarattal való ideiglenes szembenállásnak állíthassa be.⁷⁸ A levél, a Szovjetunió elleni támadás híre rendkívül nagy örömet okozott Horthynak, Erdmannsdorf követ szavai szerint „a bolsevizmus elleni harc régi bajnoka, rendkívül örvendett a hír hallatára”.⁷⁹ Jókívánságait tolmácsolta a fasiszta Németországnak, az írásbeli választ későbbre ígérve.

A magyar kormány első álláspontja az volt, hogy mindenesetre a háromhatalmi egyezmény értelmében a diplomáciai viszonyt megszakítják a Szovjetunióval. Bárdossy Horthy jóváhagyásával ezt a javaslatot terjesztette a 23-án délelőtt összeülő minisztertanács elé. A minisztertanács tagjai közül csupán Keresztes-Fischer belügyminiszter, az uralkodó osztály angolszász orientációjú csoportjainak egyik prominens képviselője jegyezte meg: „Ne oly gyorsan.” Bárdossy azonban avval érvelt, hogy „Mennél gyorsabban, annál előnyösebb.” Bárdossy ugyanis arra utalt, hogy gyors cselekvés esetén ismét számíthatnak a németek hálájára, másrészt lehetetlenné teszik, hogy a magyar szélsőjobboldali frakciók túlli-

⁷³ Macartney: i. m. II. 21.

⁷⁴ OL. Minisztertanácsí jkv. 116. fasc. 1941. jún. 17.

⁷⁵ A Bárdossy-per. Bp. 1945. 20. l.

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Hitlernek levele nem található a Magyar Külügyminisztérium anyagában. Egy részét közli a magyar külügyi anyag nyugatra hurcolt összeállítása alapján: Macartney: i. m. II. 21. Kivonatosan szerepel A Bárdossy-per. 13. l. című összeállításban.

⁷⁸ Nikolaus Horthy: Ein Leben für Ungarn. 234–235. l. Bonn. 1953.

⁷⁹ Erdmannsdorf közlése. Macartney: i. m. II. 21.

citálják, — erre már voltak jelek — a kormányt. A kormány tagjai ezek után egyhangúlag hozzájárultak, hogy Vörnle külügyminiszterhelyettes még aznap közölje Csaranov Nikolájjal, a Szovjetunió budapesti követével „miután Magyarország tagja a háromhatalmi szövetségnek, ezért indíthatva érzi magát, hogy megszakítsa a diplomáciai viszonyt.”⁸⁰

Ezek után a miniszterek között a szovjet–német háború eshetőségeire terelődött a szó. Megkérték Bartha Károly honvédelmi minisztert, mondjon szakvéleményt a kérdésről. „Miután a németek a lengyeleket három hét alatt győzték le, a franciákkal is kb. ennyi idő alatt végeztek, miután a jugoszláv hadsereget tizenkét nap alatt leverték és három hét alatt az egész Balkánt lefoglalták, úgy gondolom, hogy hat hét alatt a németek Moszkvában lesznek és teljesen leverik Oroszországot”⁸¹ — hangzott a hadügyminiszter szakvéleménye, mely egyaránt kifejezte a Horthy-hadsereg hadvezetésének katonai szűklátókörűségét s a magyar uralkodó osztályok vágyalmát. Nem sokkal ezután Bárdossy közölte a német követtel a kormány elhatározását. Ő azonban már némi elégedetlenséggel fogadta ezt, „Das ist ja das allerwenigste, was Sie tun konnten” — állapítva meg.⁸²

Talán ugyanabban az órában, midőn a magyar minisztertanács 20 perces ülésén elhatározta a diplomáciai viszony megszakítását a Szovjetunióval, Molotov, a Szovjetunió külügyminisztere hívatta Kristoffyt — Magyarország moszkvai követét — Magyarország álláspontja iránt érdeklődve. Molotov közölte Kristoffyval, hogy a szovjet kormánynak „nincs követelése vagy támadó szándéka Magyarországgal szemben”, kifejezte továbbá reményét, hogy a magyar kormány nem kapcsolódik bele a szovjet–német háborúba. Kristoffy természetesen még nem tudott határozott választ adni. Tekintettel az események gyors menetére, a szovjet kormánynak tudnia kellene, hogy Magyarország részt vesz-e a háborúban avagy semleges magatartást tanúsít — folytatta Molotov — s arra kérte a követet, hogy a szovjet kormány által rendelkezésre bocsátott táviró vonalon Ankarán keresztül lépjen összeköttetésbe Budapesttel, s közölje kormányával a szovjet üzenetet. Kristoffy ezt meg is tette, s üzenetét 24-én Bárdossy kézhez is kapta.⁸³

24-én azonban más üzenet is érkezett Bárdossyhoz. Werth juttatta tudomására, hogy Himmer tábornok, az OKW összekötője a magyar Honvédelmi Minisztériumnál közölte vele, az OKW és Halder nevében „Deutschland wäre dankbar, wenn Ungarn mittun könnte” s egyúttal azíránt érdeklődött, vajon milyen segítséget nyújthatna a magyar hadsereg, s mikor.⁸⁴

Mire vezethető vissza a változás a németek álláspontjában? Mindekelőtt arra, hogy a Heeresgruppe Süd előrenyomulása a szovjet csa-

⁸⁰ Belügyminisztérium Irattára. V. 55184. Imrédy-per. Bárczy István feljegyzése és A Bárdossy-per. 31. l.

⁸¹ A Bárdossy-per. 31. l.

⁸² Belügyminisztérium Irattára. V. 55184. Imrédy-per. Bárczy István feljegyzése.

⁸³ A Bárdossy-per. 23. l.

⁸⁴ Belügyminisztérium Irattára. V. 55184. Imrédy-per. Bárczy István feljegyzése.

patok rendkívül heves ellenállásába ütközött, s már a második nap nyilvánvalóvá vált, hogy ez a tervezettnél jóval lassúbb.⁸⁵

A német hadvezetőségtől már korábban sem állt távol a magyar csapatok bekapcsolásának gondolata. Rundstädt, aki a Heeresgruppe Süd parancsnoka volt, már a tavasz folyamán felvetette, hogy a támadásba a magyar csapatokat is kapcsolják be, melynek folytán a németek az offenzíva számára kedvezőbb vonalakat foglalhatnak el.⁸⁶ Ez a terv — mely akkor elvetésre talált — most éppen a katonai nehézségek miatt újból előtérbe került.

Hozzájárult ehhez Hitler is, akinek Horthy örömét a szovjetellenes háború kitörése felett avval tolmácsolták, hogy Horthy mélyen fájlalja, hogy nem szólították őt fel a kommunizmus elleni harcban való részvételre.⁸⁷

Bár nincs bizonyíték arra nézve, hogy Horthy ezt a kijelentést hivatalos közlés céljából tette volna, nem kétséges, hogy a Szovjetunió elleni háborúban való részvétel gondolata rendkívül tetszetős volt számára. Meggyőződése volt ugyanis, hogy a háború a németek számára kedvezően fog eldőlni s ebből ő, akinek személye az ellenforradalomból emelkedett fel, semmiképp sem akart kimaradni.⁸⁸ A német kívánság — tehát számára inkább egy kellemes, semmint egy kínos kötelezettség végrehajtását jelentette. A magyar kormánykörök éles szovjetellenes beállítottsága, a félelem, hogy lemaradnak a fasiszta Németország kiszolgálásában, mind a hadüzenet felé hajtotta őket, ha voltak is az uralkodó osztálynak olyan csoportjai, melyek a nyugati hatalmakra való tekintettel, szerettek volna kívül maradni a háborúból.

Molotov üzenetével, melyet — mint láttuk — Bárdossy szintén aznap kapott meg, a kormánykörök nem sokat törődtek.⁸⁹ Sokkal inkább a hadüzenet ürügyét kívánták megtalálni, mellyel a magyar tömegek előtt olyan népszerűtlen hadjáratot megindokolhatják.

A háborúba való bekapcsolódás június 25-én még sürgetőbbé vált. Ekkor érkezett ugyanis a híre, hogy Szlovákia, mely eredetileg szintén nem volt bekapcsolva a Barbarossa-tervbe, már hadat üzent a Szovjetuniónak. A magyar kormányköröket mélyeséges aggodalom szállta meg. Úgy érezték, hogy a Németország kegyeiért folytatott versenyfutásban lemaradtak a környező országok mögött. Úgy vélték, hogy ez hátrányosan hathat revíziós terveik végrehajtásában. A magyar uralkodó osztályok tudatában voltak, hogy a német imperializmus érdekei keresztezik saját önálló érdekeiket. Mégis végül mindig alávetették érdekeiket a németeknek, mivel úgy gondolták, ez a legbiztosabb módja, hogy revizionista terveiket — ha máshogy nem — mint a németek vazallusa megvalósíttják. A

⁸⁵ Macartney: i. m. II. 23. Halder személyes közlése alapján.

⁸⁶ Trials of War Criminals Vol. X. 951. l.

⁸⁷ Macartney: i. m. II. 23. Warl. mont tábornok közlése alapján.

⁸⁸ A Bárdossy-per. 22. l.

⁸⁹ Horthy emlékiratában azt állítja, hogy Bárdossy nem is közölte vele a Kristóffy-féle táviratot, s arról csak 1944-ben szerzett tudomást. Bár Bárdossy a pere során ennek ellenkezőjét állította, más források (pl. Bárczy feljegyzése) Horthy állítását látszanak igazolni. Teljesen hamis azonban Horthy beállítása, midőn arra próbál célozni, hogy ennek tudomásában ő esetleg nem üzent volna hadat.

Duna-völgyi vezetőszerp a német érdekszférán belül, a primus inter pares elve a német csatlósok közt — ez a gondolat vezette őket a háromhatalmi egyezmény aláírásában is. Most, mikor érdekeik a Szovjetunió elleni háborúban teljesen találkoztak, nem akarták, hogy katonai télen-ségüket a konkurens csatlós országok Magyarország háttérbe szorítására felhasználhassák. Katonai passzivitásuk, úgy gondolták — mint Sztójay egyik beszámolójában ezt nyíltan le is szögezte — veszélyezteti „prioritá-sunk, amely eddig bennünket Közép-Európában, mint Németország első barátját illetett”.⁹⁰

Az elhatározás tehát már június 24, de legkésőbb 25-én megszületett a fegyveres támadásra. Most már csak az ürügyet kellett kitalálni. Az ürügyet pedig a német s magyar vezérkar együttműködése hamarosan szállította is. Június 26-án a déli órákban három repülőgép jelent meg Kassa városa fölött. A három gép mintegy 27 bombát dobott a városra, melyek anyagi károkat s néhány ember halálát okozták.⁹¹

A támadás során a gépek felségjelzését nem lehetett megállapítani. De a támadás hírére mindenesetre Bartha hadügyminiszter és Werth vezérkari főnök azonnal felkeresték Horthyt s közölték vele, szovjet gépek bombázták Kassát. Horthy nem sokat tétovázott, azonnal kiadta a parancsot, hogy tegyék meg az intézkedéseket a megtorlásra, azaz a Szovjetunió elleni katonai támadásra.⁹² Bárdossynak — aki néhány perccel később érkezett — szintén azzal a javaslattal, hogy Kassa bombázása legyen a Szovjetunió elleni támadás ürügye, már nem is volt sok tennivalója. Öt perc alatt elintézték mindent. Horthy, aki ismételten kijelentette, hogy „ezek után lesülne az arcomról a bőr, ha nem válaszolnék” utasította Bárdossyt a minisztertanács haladéktalan összehívására, s a hadüzenet bejelentésére.⁹³

Nincs közvetlen bizonyítékunk arra, hogy Horthy és Bárdossy már ekkor tudatában lettek volna, hogy a támadó gépek németek voltak. Horthy emlékiratának az az állítása, mely szerint a provokáció hiánya miatt nem üzenté meg korábban a hadat a Szovjetunióknak,⁹⁴ arra enged gyanítani, hogy maga is tudhatott a provokáció előkészítéséről. Elképzelhető azonban az is, hogy a bombázás kulisszatitkaiba csak a két vezérkar volt beavatva,⁹⁵ s ők szállították a várt alkalmat a politikai vezetés számára a hadüzenethez.

⁹⁰ Belügyminisztérium Irattára. V. 135341. Sztójay júl. 2-i számjeltávirata. Ezekre a problémákra lásd még ugyanítt jún. 27., jún. 30-i táviratát.

⁹¹ OL. Magyar Távirati Iroda. 1941. jún. 27.

⁹² A Bárdossy-per. 9. l.

⁹³ A Bárdossy-per. 25. l.

⁹⁴ Horthy: i. m. 234—235. l. Most már Horthy is bevallja, hogy a bombázás a németek műve volt.

⁹⁵ A német és magyar vezérkar együttműködéséről a provokáció előkészítésében először Ujzászky István, a magyar kémelhárító főnöke számolt be a nürnbergi-per elé terjesztett részletes vallomásában.

„Je suis convaincu que les bombardements en question furent effectués par des avions allemands portant des signes distinctifs russes. Ma conclusion se base a) Le général Fuetterer et la propagande allemande firent une publicité très étendue de ces bombardements.

b) Le général László me donna immédiatement l'ordre par l'intermédiaire de la section de propagande du deuxième Bureau du Grand Etat-Majeur royal-hongrois d'obtenir des photographies des restes des bombes soviétiques et de les faire publier dans la presse des Etats fascistes.

A Horthy-rendszer lassú államgépezete ez egyszer gyorsan működött. Alig telt el 80 perc Kassa bombázása után, midőn a minisztertanács már együtt ült.

Bárdossy bejelentve Kassa bombázását, javasolta a minisztertanácsnak, hogy deklarálják a hadiállapotot a Szovjetunióval. Ha megteszik ezt, s meg kell tenni, tegyék meg minél gyorsabban, — hangoztatta Bartha, Hőman s más miniszterek a leghatározottabban támogatták a kérdésben Bádossyt. Keresztes-Fischer emelt szót, hogy Kassa bombázásáért még nem kellene ily kockázatos lépésbe bocsátkozni — s utalva arra, hogy a németektől diplomáciai felkérés a háborúhoz való csatlakozásra még mindig nem érkezett — javasolta, hogy míg a németek ezt határozottan nem követelik, addig ne tegyenek semmiféle lépést. Végül azonban a minisztertanács jóváhagyta a hadüzenet tényét.⁹⁶

Ezek után Bádossy a hadbalépést bejelentő kommuniké megfogalmazásával foglalatосkodott, midőn Kassa légvédelmi parancsnoka, Krudy alezredes jelentkezett, s közölte Bádossyval, hogy a Kassát bombázó gépek németek voltak. A kérdés azonban Bádossyt egyáltalán nem ösztönözte, hogy esetleg megmásítsa korábbi elhatározását.⁹⁷ Ellenkezőleg — Ullein Reviczky Antal sajtófőnököknek kijelentette: „Mivel a Vezérkar, mely szemmel láthatóan megegyezett a németekkel, azt állítja, hogy a gépek oroszok voltak... basta.”⁹⁸ Kassa bombázása ebben a formában kiváló ürügy volt a hadbalépésre, s Bádossy ezt az ürügyet, nem kívánta elmulasztani. Egyébként is — hangoztatta — ha a gépek németek voltak, az még inkább arra utal, hogy be kell lépni a háborúba, mert ez a németek kívánsága.

Kiadta tehát a parancsot a gyorshadtest mozgósítására, s még a délutáni órákban fogadta Werkmeister német ügyvivőt. Közölte vele a minisztertanács döntését, mely szerint a minisztertanácsa megállapította a Szovjetunió és Magyarország közötti hadiállapot beálltát. Mivel „a német kormány — hangoztatta — együttes fellépésre alkalmat adott a román és szlovák kormánynak, de nekünk nem” — a magyar kormány kénytelen volt egyedül cselekedni.⁹⁹

Az újságok pedig — Kassa bombázását úgy adták hírül — a légvédelmi parancsnok jelentése ellenére, mintha a támadók szovjet gépek lettek volna. A hangulat elő volt készítve a parlament ülésére.

- c) Le général Fuetterel, le général László et le colonel Fremond firent répan dre sous le manteau, le bruit que des pilotes slovaques au service de la Russie avaient bombardé Koschitze, lé precision du bombardement était expliqué par le fait que ces pilotes connaissaient la région.” Procés des Grands Criminels de Guerre VII. 339—340.

Még határozottabban leszögezi a németek szerepét Rudolf Bamer: Der deutsche militärische Geheimdienst bei der Vorbereitung und Durchführung des zweiten Weltkrieges — Tabu der west deutsche Geschichtsschreibung című tanulmányában. (Probleme der Geschichte des zweiten Weltkrieges Berlin Akademie Verlag. 446. l.), ahol arról ír, hogy az ügyet a német titkosszolgálat szervezte, s a gépek felségjelzés nélkül szlovák repülőterekről szálltak fel.

⁹⁶ A minisztertanács jegyzőkönyvét később Bádossy meghamisította, s kihagyta belőle a hadüzenet ellen tett észrevételeket. A minisztertanács lefolyására lásd: Belügyminisztérium Irattára. V. 55184. Imrédy-per. Bárczy István feljegyzése és A. Bádossy-per. 33. l.

⁹⁷ A Bádossy-per. 16. l. Horthy: i. m. 235. l.

⁹⁸ Ullein Reviczky Antal: Guerre Allemande, Paix Russe. Paris. 108. l.

⁹⁹ A Bádossy-per. 13. l.

Június 27-én 1/211-kor a képviselőházban az elnöki megnyitó után felállt Bárdossy miniszterelnök s a következőket mondotta:

„Tisztelt Ház! Egészen rövid bejelentést szeretnék tenni. A Ház elnöke méltó szavakkal bélyegezte meg a szovjet népjogellenes és minősíthetetlen támadását. A magyar királyi kormány megállapítja, hogy a támadások következtében Magyarország és a Szovjetunió között a hadiállapot beállt.”¹⁰⁰

Ugyanebben az órában a magyar repülőgépek szovjet városokat bombáztak s a magyar hadsereg már benyomult a Szovjetunió területére.

*

A magyar uralkodó osztály németbarát, a német fasizmust kiszolgáló politikája tehát eljutott a háborúhoz. Lépése, — mellyel a második világháború katasztrófájába sodorták az országot — logikus következménye több, mint kétévtizedes külpolitikájának, melyben a revizionizmus mellett mindig a szovjetellenesség volt a vezérmotívum. A hadüzenet — melyet alkotmányellenesen hajtottak végre,¹⁰⁰ — az ellenforradalmi rendszer utolsó felvonásának jelentette bevezető akkordját. Horthy Hitlerhez június 28-án intézett leveléből még az uralkodó osztályok öröme s a Szovjetunió megsemmisítésébe vetett reménye visszhangzik. „Az Oroszország elleni háború híre — hangzik a levél — bennem és az egész magyar nemzetben a legőszintébb meglegedés és öröm érzetét keltette.” Szilárd meggyőződése, hogy egész Európa örökre hálás lesz Hitlernek ezen lépéséért — folytatja, — majd leszögezi „ich habe den Kriegszustand mit Russland erklären lassen. Igen boldog vagyok, hogy hadseregem a dicsőséges és győzelmes német hadsereg oldalán vehet részt a kommunista veszély megszüntetésére irányuló harcban.”¹⁰²

Az öröm természetesen nem sokáig tartott. 1942 végén nyilvánvalóvá vált, hogy a harc nem a Szovjetunió, hanem a német fasizmus s magyar csatlósainak megsemmisülésével fog végződni. A reakciós magyar uralkodó osztályok továbbra is mindent megtettek azonban, hogy elkerülhetetlen pusztulásukba az egész nemzetet magukkal rántsák.

A gyászos múltban azonban ott volt a biztató jövő, s alig pár hónappal a Szovjetunió megtámadása után, Budapest utcáin a Kommunista Párt vezette nagy háborúellenes tüntetésen megmutatták, hogy él az az erő, mely kivezeti az országot abból a katasztrófából, melybe az ellenforradalmi rendszer a második világháború időszakában sodorta.

¹⁰⁰ Képviselőházi Napló. 1941. jún. 27.

¹⁰¹ Az 1920. évi XIII. tc. csak a parlament előzetes hozzájárulása esetén teszi lehetővé a kormányzó számára a hadüzenetet. Hasonlóan a parlament előzetes hozzájárulásától teszi függővé a magyar hadsereg határon túli felhasználását. Ezzel szemben Bárdossy csak 1941. július 24-én jelentette be a minisztertanácsnak, hogy kéri a parlament beleegyezését, járuljon hozzá az ország haderejének határon túl történő bevetésére. OL. Minisztertanácsi jkv. 1941. júl. 29.

¹⁰² A levelet kivonatosan közli: A Bárdossy-per. 25. l.